

กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ
ของอำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร*

MECHANISMS FOR PROMOTION OF EMPLOYMENT OF OLDER PERSONS
WHO ARE INFORMAL LABORERS OF AMPHOE KHO WANG
YASOTHON PROVINCE

วิจิตรา ศรีสอน, สันฐาน ชยนนท์, จิรัฐ ชวนชม, ทิฆัมพร พันลึกเดช

Wijittra Srisorn, Sunthan Chayanon, Jirat Chuanchom, Tikhamporn Punluekdej

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Suan Sunandha Rajabhat University

Corresponding Author E-mail: wijittra.sr@ssru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดบทบาท ศึกษาปัจจัยการส่งเสริมให้กิจการกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุประสบความสำเร็จในการเพิ่มรายได้จากการทำงานและมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานเชิงเศรษฐกิจ และนำเสนอกลไกมาตรการและทางเลือกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมีงานทำของผู้สูงอายุโดยการสนับสนุนขององค์กรปกครองท้องถิ่นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ เป็นการวิจัยแบบผสม โดยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลักและเชิงปริมาณมาสนับสนุน ซึ่งมีแบบสอบถามในส่วนที่เป็นการสัมภาษณ์รายบุคคลและมีแบบสอบถามในการสำรวจข้อมูลของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบประกอบ นอกจากนี้ยังใช้เทคนิคการประเมินประสิทธิผลการทำงาน ที่ใช้ผลลัพธ์ผลสำเร็จ เป็นจุดเริ่มต้นถอดบทเรียนตามกรอบตัวชี้วัด

ผลการศึกษาพบว่า 1. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ ในการส่งเสริมการทำงานผ่านกิจการกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบและเป็นตัวอย่างที่ดี 2. ปัจจัยการส่งเสริมให้กิจการกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุประสบความสำเร็จแสดงถึงคุณค่าของผู้สูงอายุที่เป็นงานอนุรักษ์และถ่ายทอดวัฒนธรรมภูมิปัญญาของท้องถิ่น 3. ข้อมูลได้จากการถอดบทเรียนมาสังเคราะห์เป็นกลไกพบว่า หน่วยงานรัฐส่วนใหญ่มุ่งเน้นการส่งเสริมตามความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ และทัศนคติของ ผู้สนับสนุน ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาพอนามัย

คำสำคัญ: การมีงานทำ; กลไกการส่งเสริมการมีงานทำ; ผู้สูงอายุ

* Received July 8, 2021; Revised July 17, 2021; Accepted July 18, 2021

Abstract

Objectives of this research were to learn the roles, factors supporting the success of the elderly persons' career groups in income supplement and participation in economy labor markets and to propose the mechanism and the choice of policy for elderly persons employment were supported by local administrative organizations, Non-Governmental Organizations (NGOs), communities and various sectors, conducted by the mixed methods using the qualitative method as the main principal supported by the quantitative method using questionnaires to survey the elderly persons who were informal laborers. Data were also analyzed by the outputs of the job performance by performance indexes, and the lessons learned by success indicators.

Findings were found that 1. Local administrative organizations, NGO's, communities and other supporting agencies well supported and set good examples for the elderly persons employment by being informal laborers, 2. Factors affecting the success of elderly persons employment indicating that elderly persons, local arts, wisdom and cultures are worth restored, 3. Data from lessons learned to form the mechanism was found that mostly government agencies supported according to the knowledge, experiences, skills, and attitudes of supporters who supported the development of the quality of life and health.

Keywords: Employment; Mechanism for Promotion of Employment; Elderly

บทนำ

สถานการณ์การสูงอายุของประชากรไทย สำหรับประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุมามากตั้งแต่ พ.ศ. 2548 และกำลังจะก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมสูงอายุระดับสมบูรณ์ใน พ.ศ. 2564 หมายถึง สังคมที่มีผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด โดยคาดการณ์ว่าใน พ.ศ. 2574 ประเทศไทยจะก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุระดับสุดยอด คือ มีผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด การเข้าสู่สังคมสูงอายุ สาเหตุหนึ่งมาจากประเทศไทยประสบความสำเร็จในการวางแผนครอบครัว ในช่วง พ.ศ. 2515 - 2538 ทำให้ประชากรเพิ่มช้าลงอย่างมาก แต่ปัจจุบันอัตราเพิ่มประชากรได้ลดต่ำลงเหลือเพียงร้อยละ 0.5 ต่อปี (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ, 2559) นอกจากนั้น ระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่เกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2544 ก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้อายุคาดเฉลี่ย (Life

expectancy) ของคนไทยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด (Life expectancy at birth) ของคนไทยเพิ่มสูงขึ้น โดยในช่วงปี พ.ศ. 2543 - 2548 ชายมีอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด 68.15 ปี และหญิงมีอายุคาดเฉลี่ย เมื่อแรกเกิด 72.39 ปี ประกอบกับประชากรรุ่นเกิดล้าน (ประชากรที่เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2506 - 2526 ซึ่งมีมากกว่า 1 ล้านคน ในแต่ละปี) กำลังเคลื่อนเข้าสู่กลุ่มประชากรสูงอายุ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ, 2559) ผู้สูงอายุของประเทศไทย ใน พ.ศ. 2560 มีจำนวนทั้งสิ้น 11,312,447 คน เป็นชายจำนวน 5,083,681 คน (ร้อยละ 44.94) และหญิง 6,228,766 คน (55.06) โดยจำแนกตามกลุ่มช่วงวัย โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยต้น (60 - 69 ปี) ร้อยละ 57.4 กลุ่มวัยกลาง (70 - 79 ปี) ร้อยละ 29 และกลุ่มวัยปลาย (80 ปีขึ้นไป) ร้อยละ 13.6 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561) ดังนั้น ทุกภาคส่วนจึงต้องทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการเพื่อนำนโยบายด้านผู้สูงอายุไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2561)

จากการค้นคว้าข้อมูลประชากรจังหวัดยโสธร โครงสร้างประชากรจังหวัดยโสธร มีประชากร 539,284 คน แยกเป็นวัยช่วงต่าง ๆ ดังนี้วัยเด็ก (0-14ปี) จำนวน 106,317 คน (ร้อยละ 19.71) วัยการศึกษาภาคบังคับ (5-19 ปี) จำนวน 116,664 คน(ร้อยละ 21.63) วัยแรงงาน (15-60 ปีเต็ม) จำนวน 373,396 คน (ร้อยละ 69.24) วัยเฉลี่ยทำงานมีรายได้ (20-60 ปีเต็ม) จำนวน 332,225 คน (ร้อยละ 61.60) วัยสูงอายุ (60 ปีเต็มขึ้นไป) จำนวน 59,571 คน (ร้อยละ11.05) (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดยโสธร, 2562) ในด้านสังคมและคุณภาพชีวิตครัวเรือนยากจนที่มีรายได้ต่ำกว่า 23,000 บาทต่อคนต่อปี จำนวน 712 ครัวเรือน ประชาชนมีหนี้สินมาก มีการอพยพแรงงานมาก แรงงานขาดทักษะและวินัย ปัญหาสตรีเด็ก และคนพิการมีผู้สูงอายุมากขึ้นเป็นภาระต้องดูแล (สำนักงานจังหวัดยโสธร, 2562)

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่ศึกษากลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบของอำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อถอดบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ ในการส่งเสริมการทำงานผ่านกิจการกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบและเป็นตัวอย่างที่ดี (Good Practice, Best Practice)
2. เพื่อศึกษาปัจจัยการส่งเสริมให้กิจการกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุประสบผลสำเร็จในการเพิ่มรายได้จากการทำงานและมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานเชิงเศรษฐกิจ

3. เพื่อนำเสนอกลไกมาตรการและทางเลือกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมีงานทำของผู้สูงอายุโดยการสนับสนุนขององค์กรปกครองท้องถิ่นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง "กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ ของอำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร" เป็นการดำเนินการวิจัยแบบผสม โดยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลักและเชิงปริมาณมาสนับสนุน ซึ่งมีแบบสอบถามในส่วนที่เป็นการสัมภาษณ์รายบุคคลและมีแบบสอบถามในการสำรวจข้อมูลของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบประกอบ นอกจากนี้ยังใช้เทคนิคการประเมินประสิทธิผลการทำงาน (Performance Measurement : PM) ที่ใช้ผลลัพธ์ ผลสำเร็จ (Best Practice) เป็นจุดเริ่มต้นถอดบทเรียนตามกรอบตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่ม กิจกรรมผู้สูงอายุและองค์กรสนับสนุน โดยกำหนดประชากรเป้าหมายออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มแรก ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ หรือกลุ่มอาชีพแรงงานนอกระบบที่มีผู้สูงอายุกลุ่มที่สองคือชุมชนหน่วยงานองค์กรสนับสนุน โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นตอนของการเตรียมการประกอบด้วย

1.1. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยตามกรอบประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภาวะแรงงานกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร : สภาพการทำงานของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ เพื่อทราบถึงภาวะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร จากอดีตถึงปัจจุบันให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของโครงสร้างประชากรกับการขยายตัวของจำนวนผู้สูงอายุ รวมทั้งการมองแนวโน้มต่อจำนวนผู้สูงอายุในอนาคต

1.2. สำหรับกลุ่มกิจกรรม อาชีพผู้สูงอายุจากกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็น (1) รับงานไปทำที่บ้านและผู้รับจ้างทำของ (2) สหกรณ์ (3) เกษตรกรและชาวประมง (4) คนขับยานพาหนะรับจ้างนอกระบบ (5) ผู้ประกอบอาชีพอิสระในและนอกภาคเกษตรกร (6) ลูกจ้างของนายจ้างที่ไม่ได้ทำงานทั้งปีและ(7) ลูกจ้างทำงานบ้านตามประเภทของแรงงานนอกระบบที่กระทรวงแรงงานระบุไว้ โดยใช้วิธีการค้นหาผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบจากข้อมูลทะเบียนสหกรณ์โครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product - OTOP) วิสาหกิจชุมชนผู้ประกอบการธุรกิจขนาดย่อม จากนั้นก็ใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยกำหนดเกณฑ์การกรองเพื่อคัดเลือกกรณีศึกษาเบื้องต้นไว้ดังนี้ 1) เป็นผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปทำงานในภาคแรงงานนอกระบบหรือเป็นกลุ่มอาชีพที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปทำงานอย่างน้อย 1 ใน 3 ของช่วงอายุอื่น ๆ ภายในในกลุ่มนั้น 2) ผู้สูงอายุที่ทำงานมีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพหรือลดภาระค่าใช้จ่ายของครอบครัว 3) มีองค์กร หน่วยงาน

สนับสนุนในการทำงานนั้น ๆ 4) อาชีพ งานที่ผู้สูงอายุทำ เป็นคุณค่าส่วนหนึ่งของชีวิตและหรือผู้สูงอายุมีความสุขจากการทำงาน

1.3 การกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มที่ประสบความสำเร็จหรือตัวอย่างดี (Good Practice) จากข้อมูลการทบทวนเอกสารและงานวิจัยและการเชิญผู้เชี่ยวชาญและผู้มีประสบการณ์การทำงานด้านการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุร่วมกันวิเคราะห์และแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ของตัวอย่างที่ดี

เตรียมกระบวนการ (ออกแบบ) เครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ

ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นเครื่องมือเก็บข้อมูลของงานวิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักในกลุ่มเป้าหมาย คือผู้สูงอายุที่เลือกเป็นกรณีตัวอย่างของกลุ่มอาชีพในภูมิภาคอีก 5 กลุ่ม ส่วนกลุ่มเป้าหมายหลักที่ 2 คือหน่วยงาน องค์กรที่สนับสนุนจะใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง ผู้ปฏิบัติงานรายองค์กร (Key information Interview) และวิธีการสนทนาเฉพาะประเด็น (Focus Group Discussion) โดยทั้ง 2 กลุ่มเป้าหมายใช้กรอบประเด็นคำถามการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or guided interview) ที่ได้จัดเตรียมไว้ 2 ชุดที่แตกต่างกัน เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์และมีการเก็บข้อมูลผู้สูงอายุรายบุคคลที่อยู่แวดล้อมในบริบทของผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักจำนวน 92 คน ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างแบบมาตรฐาน (Structured or standardized interviews) หรือการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถาม (Questionnaires interviews) เพื่อให้เห็นสถานการณ์การทำงานของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบทั้งที่เป็นสมาชิกกลุ่มและไม่เป็นสมาชิก

หลังจากสร้างเครื่องมือแล้วเสร็จผู้วิจัยได้นำเครื่องมือไปทดสอบกับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบโดยนำแนวคิดคำถามไปสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงเป็นเครื่องมือที่พร้อมจะนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายต่อไป

ในขณะที่เครื่องมือเชิงปริมาณผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม ใช้ในการสำรวจจากกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อใช้เก็บข้อมูลตามกรอบวิจัยโดยมีประเด็นสำคัญได้แก่ข้อมูลส่วนบุคคล มาตรฐานด้านกิจการ กลุ่มอาชีพที่เป็นตัวอย่างที่ดีที่มีผลต่อกลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ มาตรฐานด้านองค์กร หน่วยงานสนับสนุนมีผลต่อกลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ และมาตรฐานกลไกมาตรการและทางเลือกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมีงานทำของผู้สูงอายุที่มีผลต่อกลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ

การเก็บข้อมูล ประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล

จากเครื่องมือทั้งสองชุดคณะผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้สูงอายุและผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในบริบทของพื้นที่ที่เลือกพร้อมกับการสัมภาษณ์และสนทนางานกลุ่ม

หน่วยงาน องค์กรสนับสนุนการทำงานของผู้สูงอายุ โดยเก็บข้อมูลตามวันเวลาที่กำหนดนัดหมายไว้ล่วงหน้า นอกจากนี้ในการสนทนากลุ่มคณะผู้วิจัยได้จัดเตรียมห้องประชุม ซึ่งจากขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของพื้นที่

การประมวลผลข้อมูลในส่วนของแบบสอบถามคือเมื่อเก็บข้อมูลมาแล้ว คณะผู้วิจัยได้ตรวจสอบแบบสอบถามและประมวลผล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปประมวลผลเป็นรายกรณีและภาพรวมของทุกพื้นที่และการประมวลผลเชิงพรรณนาตามข้อมูลที่ได้รับจากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

จากการวิเคราะห์ผลจากข้อมูลคณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ภายใต้อัตลักษณ์ที่มีประเด็นหลัก ๆ ดังนี้

1. นิยามความหมายของกลุ่มอาชีพ กิจกรรมของผู้สูงอายุที่เป็นตัวอย่างที่ดี (good practice)
2. ความต้องการฝีมือของผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับความสามารถในการผลิตของผู้สูงอายุตามความต้องการของตลาด (อุปสงค์)
3. ปัจจัยและอุปสรรคต่ออุปสรรคต่อการส่งเสริม สนับสนุนให้กิจการ กลุ่มอาชีพ ผู้สูงอายุประสบความสำเร็จในการเพิ่มรายได้จากการทำงานและมีส่วนร่วมในตลาดแรงงาน เศรษฐกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ชุมชนและ ภูมิภาคส่วนต่าง ๆ
4. กลไกมาตรการและทางเลือกนโยบายในการสนับสนุนและที่เกี่ยวข้องกับการมีงานทำของผู้สูงอายุที่ทำให้การทำงานของสูงอายุประสบผลสำเร็จรวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืน

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบของอำเภอควีน จังหวัดยโสธร” ผลการวิจัย พบว่า

1. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ชุมชน และภาคส่วนต่างๆในการส่งเสริมการทำงานผ่านกิจการกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบและเป็นตัวอย่างที่ดี ได้แก่ ด้านการให้เกิดการมีงานทำความรู้/ทักษะ ทุน การผลิต การตลาดการบริหารจัดการกลุ่ม ศักยภาพผู้นำ การมีส่วนร่วมของสมาชิกโดยผู้สูงอายุมีความต้องการการสนับสนุนในประเด็นของ 1) สนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนในกลุ่มผลิต 2) สนับสนุนเงินทุนให้เครือข่ายเพื่อเครือข่ายจะได้สนับสนุนกลุ่มต่อ 3) ส่งเสริมให้มีตลาดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากผู้สูงอายุโดยเฉพาะ 4) หน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือพัฒนาผลิตภัณฑ์

ให้มีคุณภาพในระดับสูงขึ้นเพื่อเพิ่มมูลค่า 5) มีพี่เลี้ยงหน่วยงานที่สนับสนุนอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุโดยตรง 6) จัดหาวัสดุดิบ พัฒนาแหล่งผลิตวัสดุดิบ

2. ปัจจัยการส่งเสริมให้กิจการกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุประสบผลสำเร็จในการเพิ่มรายได้จากการทำงานและมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานเชิงเศรษฐกิจพบว่า เมืองค์ประกอบดังนี้

- 1) ผู้สูงอายุเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัวและลดภาระของครอบครัว
- 2) มีความสามารถในการพึ่งตนเอง
- 3) ลักษณะงานที่ทำได้แสดงถึงคุณค่าของผู้สูงอายุที่เป็นงานอนุรักษ์และถ่ายทอดวัฒนธรรมภูมิปัญญาของท้องถิ่น
- 4) ผู้สูงอายุสามารถทำงานได้จนกว่าไม่ประสงค์จะทำหรือทำไม่ไหว
- 5) การทำงานมีทั้งทำงานกับกลุ่มหรือไม่พึ่งกลุ่ม

3. ข้อมูลได้จากการถอดบทเรียนมาสังเคราะห์เป็นกลไกมาตรการและทางเลือกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมีงานทำของผู้สูงอายุโดยการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ บทเรียนการสนับสนุนของหน่วยงาน พบว่า หน่วยงานรัฐส่วนใหญ่ยังเน้นการส่งเสริมตามความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ และทัศนคติของผู้สนับสนุน ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาพอนามัยแต่ให้ความสำคัญหรือเน้นการสนับสนุนในมิติของการทำงานเพื่อรายได้ยังน้อยอยู่มาก คงมีหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนโดยตรงแก่การทำงานของผู้สูงอายุ ได้แก่ กองทุนผู้สูงอายุ แต่ก็ยังประสบปัญหาที่ผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าถึงการช่วยเหลือเงินกู้ปลอดดอกเบี้ย อีกทั้งความล่าช้าในการพิจารณาเงินทุน การขาดการประชาสัมพันธ์และสื่อสารข้อมูลให้ทั่วถึง รวมทั้งความซับซ้อนของระบบการกู้ยืม หน่วยงานที่ควรมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุ คือ กระทรวงแรงงาน

รูปแบบและกลไกมาตรการและทางเลือกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมีงานทำของผู้สูงอายุ

1. ปรับปรุงกลไกการทำงานของกองทุนผู้สูงอายุซึ่งเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สนับสนุนเงินทุนในการประกอบอาชีพที่เป็นรูปธรรมในปัจจุบันให้กระจายโอกาสการเข้าถึงกองทุนฯ เพื่อให้ขยายการสนับสนุนอย่างทั่วถึง

2. การสนับสนุนด้านเงินทุน (เช่นกองทุนผู้สูงอายุ) หรือหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ควรเป็นเพียง“การสนับสนุนเบื้องต้น” ที่จำเป็นต้องมีกลไกการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น ๆ มาเสริม

3. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่สนับสนุนด้านอาชีพควรมีกลไกส่งเสริมอาชีพในระดับพื้นที่ที่ให้ความสำคัญกับกลุ่มอาชีพที่มีผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการผลิตเป็นหลักเป็นลำดับต้น ๆ

4. กระทรวงแรงงานที่มีภารกิจโดยตรงในการส่งเสริมอาชีพควรมีผลักดันการสนับสนุนการทำงานผู้สูงอายุในระดับจังหวัดโดยถ่ายโอนภารกิจการส่งเสริมสนับสนุนการทำงานของผู้สูงอายุผ่านกลไกการบูรณาการระดับท้องถิ่น

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง “กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบของอำเภออ่าวัง จังหวัดยโสธร” สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ ในการส่งเสริมการทำงานผ่านกิจการกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบและเป็นตัวอย่างที่ดี ด้านการให้เกิดการมีงานทำ ความรู้ ทักษะ ทุน การผลิต การตลาด การบริหารจัดการกลุ่ม ศักยภาพผู้นำ การมีส่วนร่วมของสมาชิก สอดคล้องกับงานวิจัยของ จริญญา วงษ์พรหม และคณะ (2558) เรื่อง กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ

2. ปัจจัยการส่งเสริมให้กิจการ กลุ่มอาชีพผู้สูงอายุประสบผลสำเร็จในการเพิ่มรายได้จากการทำงานและมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานเชิงเศรษฐกิจ ได้แก่ 1) ผู้สูงอายุเป็นผู้นำรายได้หลักของครอบครัวและลดภาระการของครอบครัว 2) มีความสามารถในการพึ่งตนเอง 3) ลักษณะงานที่ทำแสดงถึงคุณค่าของผู้สูงอายุที่เป็นงานอนุรักษ์และถ่ายทอดวัฒนธรรมภูมิปัญญาของท้องถิ่น 4) ผู้สูงอายุสามารถทำงานได้จนกว่าไม่ประสงค์จะทำหรือทำไม่ไหว 5) การทำงานมีทั้งทำงานกับกลุ่มหรือไม่พึ่งกลุ่ม สอดคล้องกับงานวิจัยของ นงนุช สุนทรชวกานต์ (2552) เรื่อง การสร้างโอกาสการทำงานของผู้สูงอายุ โดยศึกษาโครงสร้างการทำงานของผู้สูงอายุและประมาณการความต้องการแรงงานผู้สูงอายุในภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ รวมถึงการศึกษากฎหมายระเบียบและข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการจ้างแรงงานผู้สูงอายุและการเลือกปฏิบัติต่อแรงงานสูงอายุ โดยสรุปแนวทางการดำเนินงานและมาตรการจูงใจเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีโอกาสทำงานทั้งในระบบและนอกระบบประกันสังคมโดยแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ 1) การพัฒนาขีดความสามารถและสภาวะแวดล้อมในการทำงานของผู้สูงอายุ และ 2) กฎหมายระเบียบและข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของผู้สูงอายุ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wijittra Srisorn (2020a) เรื่อง Work Family Culture and Work Family Benefit of Informal Elderly

Laborers พบว่า วัฒนธรรมและการสนับสนุนของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับผลประโยชน์ของครอบครัว

3. ข้อมูลได้จากการถอดบทเรียนมาสังเคราะห์เป็นกลไกมาตรการและทางเลือกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมีงานทำของผู้สูงอายุ โดยการสนับสนุนขององค์กรปกครองท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ชุมชนและภาคส่วนต่างๆ พบว่าหน่วยงานรัฐส่วนใหญ่เน้นการส่งเสริมตามความรู้ประสบการณ์ทักษะและทัศนคติของผู้สนับสนุน ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาพอนามัยการสนับสนุนในมิติของการทำงานเพื่อให้ผู้สูงวัยมีรายได้ และสอดคล้องกับชุมชน พรหมภักดี (2556) เรื่อง การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย พบว่า สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการออมส่วนบุคคล ได้แก่ 1. ส่งเสริมการทำงานอย่างต่อเนื่องของแรงงานที่มีอายุมากให้สามารถพึ่งตนเองได้ 2. ส่งเสริมให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นสร้างโอกาสทางอาชีพให้กับกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและลดรายจ่ายแก่ประชาชน 3. ส่งเสริมสร้างจิตสำนึกการออม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wijittra Srisorn (2020b) เรื่อง Evaluation of the Relationship Between International Marketing and Employee Retention of Informal Elderly Laborers พบว่า แรงกระตุ้นอนาคตทางการเจริญเติบโต การฝึกฝนและพัฒนาการส่งผลกระทบต่อการทำงานของพนักงาน

4. เพิ่มประสิทธิภาพกลไกทางการเงินในการจัดทำมาตรการส่งเสริมการออมแตกต่างกันตามกลุ่มเป้าหมาย

5. พัฒนาระบบบำนาญภาครัฐเช่นนโยบายลดหย่อนภาษีด้านการสะสมเงินสนับสนุนเพิ่มบทบาทสถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐเป็นต้น

6. การสร้างความเข้มแข็งของโครงข่ายคุ้มครองทางสังคมเพื่อช่วยเหลือกลุ่มที่ไม่สามารถออมได้หรือมีการออมต่ำโดยส่งเสริมให้องค์กรชุมชนจัดสวัสดิการให้ครอบครัวกลุ่มประชากรกลุ่มดังกล่าวแทนส่งเสริมการออม

องค์ความรู้จากการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ ของอำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร” สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้เพื่อนำเสนอกลไกมาตรการ และทางเลือกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมีงานทำของผู้สูงอายุโดยการสนับสนุนขององค์กรปกครองท้องถิ่นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ พบว่าหน่วยงานรัฐส่วนใหญ่ยังเน้นการส่งเสริมตามความรู้ประสบการณ์ทักษะและทัศนคติของผู้สนับสนุน ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาพอนามัยแต่ให้ความสำคัญหรือเน้นการสนับสนุนในมิติของการทำงานเพื่อรายได้น้อยอยู่ย่นมาก คงมีหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน

โดยตรงแก่การทำงานของผู้สูงอายุ ได้แก่ กองทุนผู้สูงอายุ แต่ก็ยังประสบปัญหาที่ผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าถึงการช่วยเหลือเงินกู้ปลอดดอกเบี้ย อีกทั้งความล่าช้าในการพิจารณาเงินทุน การขาดการประชาสัมพันธ์และสื่อสารข้อมูลให้ทั่วถึง รวมทั้งความซับซ้อนของระบบการกู้ยืม หน่วยงานที่ควรมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุ คือ กระทรวงแรงงาน

จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งนำมากำหนดเป็น กลไก มาตรการ และทางเลือกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมีงานทำของผู้สูงอายุ

ตารางที่ 1 กลไก มาตรการ และทางเลือกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมีงานทำของผู้สูงอายุ

กลไก มาตรการและทางเลือกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมีงานทำของผู้สูงอายุ	แนวทางการดำเนินการตามกลไก มาตรการ และทางเลือกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมีงานทำของผู้สูงอายุ
ปรับปรุงกลไกการทำงาน (Work improvement)	กลไกการทำงานเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สนับสนุนเงินทุนในการประกอบอาชีพที่เป็นรูปธรรมในปัจจุบัน ให้กระจายโอกาสการเข้าถึงกองทุนฯ เพื่อให้ขยายการสนับสนุนอย่างทั่วถึง
การสนับสนุนด้านงบประมาณ (Supporting Budget)	การสนับสนุนด้านงบประมาณ เป็นมาตรการในการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ เพื่อสร้างความมั่นคงด้านรายได้ของผู้สูงอายุ
การส่งเสริมอาชีพ (Career Promotion)	กลไกส่งเสริมอาชีพในระดับพื้นที่ ให้ความสำคัญกับกลุ่มอาชีพที่มีผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการผลิต ส่งเสริมการทำงานผู้สูงอายุ ยึดหลักความสมัครใจ มีมาตรการจูงใจและลดอุปสรรคต่อการจ้าง การสนับสนุนด้านกฎระเบียบ กลไกจัดการ ตลอดจนมีนโยบายบำเหน็จบำนาญและการออมที่ส่งเสริมการทำงานของผู้สูงอายุ
เครือข่ายส่งเสริมพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ (Networking for the Career Development of the Elderly)	โดยควรผลักดันการสนับสนุนการทำงานผู้สูงอายุในระดับจังหวัด โดยถ่ายโอนภารกิจส่งเสริมสนับสนุนการทำงานของผู้สูงอายุผ่านกลไกการบูรณาการระดับท้องถิ่น

ภาพที่ 1 กลไก มาตรการและทางเลือกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการมีงานทำของผู้สูงอายุ
ที่มา: จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะมาตรการและกลไกเชิงปฏิบัติการ (ในระดับพื้นที่)

1. ควรส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เข้ามามีบทบาทหลักในการให้การส่งเสริมการทำงานของผู้สูงอายุทั้งกลุ่มอาชีพ และรายบุคคล
2. ควรส่งเสริมสนับสนุนเรื่องการจัดสรรเงินทุนหมุนเวียนในกลุ่มผลิต เพื่อจะได้มีเงินมาลงทุนซื้อวัตถุดิบรวมทั้งรับผลิตภัณฑ์จากสมาชิกกลุ่มได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งในลักษณะของเงินอุดหนุนให้เปล่า และเงินกู้ปลอดดอกเบี้ย
3. ควรสนับสนุนให้หน่วยงานที่สนับสนุนอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุโดยตรงในลักษณะ “พี่เลี้ยง” เพื่อช่วยให้คำแนะนำในกระบวนการผลิต การออกแบบผลิตภัณฑ์ การบริหารจัดการและการตลาด แก่กลุ่มผลิตที่มีสมาชิกประกอบด้วยผู้สูงอายุจำนวนมาก ทั้งนี้หน่วยงานที่เป็นพี่เลี้ยงควรทำหน้าที่ประสานหน่วยงานอื่นๆ เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาที่กลุ่มอาชีพต้องการ

4. ควรสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายกลุ่มอาชีพที่ผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ประเภทเดียวกันในพื้นที่ หรือสนับสนุนเงินทุนให้เครือข่ายที่มีอยู่แล้ว เพื่อเครือข่ายจะได้สนับสนุนกลุ่มอาชีพในระดับชุมชนต่อกลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ

5. ควรสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมแก้ไขปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบในท้องถิ่น เพื่อลดต้นทุนการผลิตแก่กลุ่มอาชีพผู้สูงอายุ อันจะทำให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสามารถแข่งขันเรื่องราคากับผลิตภัณฑ์ของเอกชนในตลาดทั่วไปได้

6. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่นควรสนับสนุนให้การทำงานในกลุ่มอาชีพกลุ่มผลิตที่มีลักษณะงานเหมาะสมกับผู้สูงอายุ เพิ่มจำนวนสมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุ หากผู้สูงอายุในชุมชนต้องการและมีทักษะการทำงานนั้นเพื่อเพิ่มรายได้

7. ส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาจัดการเรื่องสุขภาพและอาชีวอนามัยแก่ผู้สูงอายุที่ทำงานทั้งในระดับกลุ่มและรายบุคคล

8. ส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพในท้องถิ่นมีกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาทักษะอาชีพที่มีลักษณะเป็นงานหัตถกรรมที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นจากผู้สูงอายุ สู่คนรุ่นต่อไป

9. ส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุรายบุคคลมีการออมในลักษณะต่างๆ เช่น การออมเพื่อการผลิต การออมเพื่อจัดสวัสดิการสังคมและชุมชน เพื่อเป็นฐานด้านการเงินในการประกอบอาชีพและการใช้จ่ายตนเอง รวมทั้งครอบครัว ทำให้ลดภาระหนี้สิน

ข้อเสนอแนะด้านมาตรการทั่วไป

1. รัฐบาลควรมีมาตรการในการปรับเปลี่ยนทัศนคติเรื่องการทำงานของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานส่งเสริม สนับสนุนผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชน

2. กระทรวงแรงงาน ควรปรับกิจกรรมการส่งเสริมอาชีพแก่ผู้สูงอายุโดย “การฝึกอบรมด้านอาชีพ” มาเป็นการแสวงหาทางเลือกอาชีพที่เหมาะสมสอดคล้องกับความสามารถ และความพึงพอใจของผู้สูงอายุ เสนอทางเลือกแก่ผู้สูงอายุ พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุที่ต้องการทำงาน หรือเปลี่ยนอาชีพ

3. สถาบันการศึกษา ควรเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนกลุ่มอาชีพ หรือกิจการที่ผู้สูงอายุทำเป็นอาชีพภายใต้ความต้องการของกลุ่มและตัวผู้สูงอายุ ในเรื่ององค์ความรู้ต่างๆ

4. ปรับปรุงกลไกการทำงานของกองทุนผู้สูงอายุให้กระจายโอกาสการเข้าถึงกองทุนฯ โดยปรับปรุงข้อจำกัดต่างๆ

ข้อเสนอแนะด้านทางเลือกนโยบาย

1. ส่งเสริมการจ้างงานให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้ ความสามารถ และทักษะพิเศษทาง หัตถกรรมและอาชีพในระดับชุมชน มาเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุ เหล่านั้นได้มีรายได้ รวมทั้งมีโอกาสถ่ายทอดกลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่ เป็นแรงงานนอกระบบ มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สูญหายไป ซึ่งเป็นการ เพิ่มช่องทางที่จะส่งเสริมงานหัตถกรรมพื้นบ้านให้มีพื้นที่ในการสร้างรายได้แก่ชุมชนนั้นๆ อย่างต่อเนื่อง ยั่งยืนต่อไป

2. ส่งเสริมมาตรการให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องจัดการการ ฝึกอบรม พัฒนาเพิ่มพูนความรู้และทักษะอาชีพที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น หรือทักษะวิชาชีพ ใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับความสามารถ ความต้องการตลอดจนของความสนใจของคนในชุมชน ที่กำลังเข้าสู่วัยผู้สูงอายุและผู้สูงอายุ เพื่อเปิดโอกาสให้คนเหล่านั้นได้มีทางเลือกอาชีพ

3. ส่งเสริมหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้สนับสนุนให้มีการจ้างงานนอกระบบที่ เหมาะสม สอดคล้องกับทักษะและสมรรถนะทางร่างกายแก่ผู้สูงอายุในท้องถิ่น

4. ส่งเสริม สนับสนุนการทำงานของผู้สูงอายุ: ทั้งเชิงเงินตรา (In Cash) และเชิง คุณค่า (In Value) ปรับนโยบายให้สนับสนุนในการเพิ่มมูลค่า ต่อยอดผลิตภัณฑ์ในเชิง คุณค่าของสินค้า โดยส่งเสริมการสื่อสารต่อสาธารณชน ผู้บริโภค กลุ่มลูกค้าให้เห็นคุณค่า ของภูมิปัญญาผลิตภัณฑ์ที่ผู้สูงอายุผลิตเพื่อจำหน่ายควบคู่ไปด้วย

เอกสารอ้างอิง

- จรัญญา วงษ์พรหม และคณะ. (2558). *กลไกการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่เป็น แรงงานนอกระบบ*. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชมพูนุท พรหมภักดี. (2556). *การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย*. สืบค้น 9 กรกฎาคม 2562, จาก http://library.senate.go.th/document/Ext6078/6078440_0002.PDF
- นนุช สุนทรชวกานต์. (2552). *การสร้างโอกาสการทำงานของผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ. (2559). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2559*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ.
- สำนักงานจังหวัดยโสธร. (2562). *สรุปสถานการณ์ในด้านสังคมและคุณภาพชีวิต*. สืบค้น 9 กรกฎาคม 2562, จาก <http://www.yasothon.go.th/web/manage/manage7.html>

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). สำนักงานสถิติฯเผยตัวเลขการทำงานของผู้สูงอายุปี 2560. สืบค้น 9 กรกฎาคม 2562, จาก <http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib14/News/2561/02-61/OldmanWork60.pdf>
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดยโสธร. (2562). แผนปฏิบัติการราชการประจำปี 2562. สืบค้น 9 กรกฎาคม 2562, จาก http://www.yasopho.in.th/yasopho/yaso_plan/intro_plan1_3.pdf.
- Srisorn, W. (2020a). Work Family Culture and Work Family Benefit of Informal Elderly Laborers. *PalArch's Journal of Archaeology of Egyptology*, 17 (2), 145-158.
- _____. (2020 b). Evaluation of the Relationship Between International Marketing and Employee Retention of Informal Elderly Laborers. *PalArch's Journal of Archaeology of Egyptology*, 17(1), 90-102.